Економічні науки

УДК.336.64

Коваленко Дмитро Іванович

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри фінансів та фінансово-економічної безпеки

Київський національний університет технологій та дизайну

Коваленко Дмитрий Иванович

кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры

финансов и финансово-экономической безопасности

Киевский национальный университет технологий и дизайна

Kovalenko Dmytro

PhD, Associate Professor, Associate Professor of the Department

of Finances and Financially and Economic Security

Kyiv National University of Technology and Design

Гриненко Тетяна Олександрівна

Київський національний університет технологій та дизайну

Гриненко Татьяна Александровна

Киевский национальный университет технологий и дизайна

Hrynenko Tetyana

Kyiv National University of Technology and Design

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ
ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ФИНАНСОВЫХ РЕСУРСОВ МАЛЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ
PECULIARITIES OF FORMATION OF FINANCIAL RESOURCES OF SMALL ENTERPRISES

Анотація. *В статті узагальнені існуючі підходи до визначення сутності фінансових ресурсів підприємства. Визначено вплив фінансових ресурсів малих підприємств на формування фінансів держави. Розглянуті особливості формування фінансових ресурсів малого підприємства. Представлено склад фінансових ресурсів малих підприємств. Здійснена оцінка якості управління фінансовими ресурсами малого підприємства за критеріями стійкості, платоспроможності та ділової активності.*

Ключові слова: *фінансові ресурси, мале підприємство, власний капітал, платоспроможність, фінансова стійкість.*

Аннотация. *В статье обобщены существующие подходы к определению сущности финансовых ресурсов предприятия. Определено влияние финансовых ресурсов малых предприятий на формирование финансов государства. Рассмотрены особенности формирования финансовых ресурсов малого предприятия. Представлен состав финансовых ресурсов малых предприятий. Выполнена оценка качества управления финансовыми ресурсами малого предприятия по критериям устойчивости, платежеспособности и деловой активности.*

Ключевые слова: *финансовые ресурсы, малое предприятие, собственный капитал, платежеспособность, финансовая устойчивость.*

Summary. *The article summarizes the existing approaches to the definition of the essence of financial resources of the enterprise. The influence of financial resources of small enterprises on formation of state finances is determined. Peculiarities of formation of financial resources of small enterprise are considered. The composition of financial resources of small enterprises is presented. An estimation of quality management of financial resources of a small enterprise according to criteria of stability, solvency and business activity is carried out.*

***Key words**: financial resources, small enterprise, own capital, solvency, financial stability.*

Постановка проблеми. Стабільність малих підприємств, підвищення ефективності їх функціонування значною мірою забезпечується високим рівнем управління фінансовими ресурсами. Тому важливим елементом фінансової політики малих підприємств є оптимізація формування та використання фінансових ресурсів, що сприятиме зростанню прибутку за умови мінімізації підприємницьких ризиків та забезпеченню платоспроможності та ліквідності.

Вирішення цих питань у період нестабільності є однією із важливих умов діяльності малих підприємств, досягнення стійкого і збалансованого їх розвитку.

Метою статті є виявлення особливостей фінансових ресурсів малих підприємств, визначення джерел їх формування та шляхів використання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням сутності, джерел формування та напрямів ефективного використання фінансових ресурсів підприємства присвятили свої наукові праці такі вчені-економісти, як: Білик М. Д., Бланк І. А., Буряк Л. Д., Варналій З. С., Василик О. Д., Загородній А. Г., Поддєрьогін А. М., Федосов В. М. та інші.

Однак, за умови недостатньої забезпеченості малих підприємств фінансовими ресурсами, сучасність об'єктивно вимагає нових підходів до формування та використання фінансових ресурсів, активізації ролі фінансових інструментів в управлінні фінансовими ресурсами малих підприємств.

Виклад основного матеріалу. Сучасні ринкові умови зумовлюють посилення ролі фінансів підприємств у системі господарювання. Конкурентоспроможність та платоспроможність підприємств визначаються раціональною організацією фінансів. Формування та

ефективне використання фінансових ресурсів є базисом фінансових відносин суб'єктів малого підприємництва.

Специфіка фінансових ресурсів «виявляється в тому, що вони завжди виступають у грошовій формі, мають розподільний характер і відбивають формування і використання різноманітних видів прибутків і нагромаджень суб'єктів господарської діяльності сфери матеріального виробництва, держави й учасників невиробничої сфери» [1, с. 278].

Економічна наука приділяє достатню увагу дослідженню теоретичних та практичних аспектів управління фінансовими ресурсами підприємств. Проте в спеціалізованій літературі, присвяченій даній проблематиці, досі немає єдиної думки щодо визначення фінансових ресурсів, окремі висловлювання не відповідають сутності фінансових ресурсів або розкривають її не повністю. Недосконаліть сучасних визначень поняття «фінансові ресурси» також пов'язано із тим, що фінансові ресурси розглядаються на різних ієрархічних рівнях.

Так, ще за радянських часів, досліджуючи фінансові проблеми економіки Бірман А. М. характеризував фінансові ресурси як грошову частину національного доходу, сконцентровану безпосередньо в державі чи на підприємствах для використання на розширене відтворення й на загальнодержавні потреби [2].

М. Я. Коробов трактує фінансові ресурси як «грошові фонди цільового призначення, які формуються в процесі розподілу і перерозподілу національного багатства, сукупного суспільного продукту, національного доходу й використовуються у статутних цілях підприємств» [3].

Морозенко І.В. визначає фінансові ресурси як кошти, залучені у фінансово-господарський оборот підприємства з різних джерел задля отримання економічних вигод та призначені для забезпечення поточної та інвестиційної діяльності [4, с. 116].

Досліджуючи проблематику малого підприємництва Варналій З.С. розглядає фінансові ресурси як основу фінансів, які акумулюються у грошових фондах, які забезпечують процес виробництва та відтворювання в рамках цього суб'єкта малого підприємництва, а також сукупність форм і методів їх формування та використання [5, с.72].

Фінансові ресурси суб'єктів малого бізнесу мають безпосередній вплив на формування фінансів держави. Існування різноманітних прямих та зворотних зв'язків на макрорівні та чисельних мікрорівнях суб'єктів господарювання забезпечують рух фінансів. Суб'єкти малого підприємництва сплачують державі та місцевим органам влади податки, а держава, у свою чергу, надає їм прямі та непрямі субсидії, реалізує непрямі заходи, що сприяють розвитку підприємництва.

Фінансові ресурси малих підприємств залежно від джерел формування найчастіше поділяють на власні, запозичені та залучені. В доповнення дещо розширену класифікацію пропонує Варналій З.С. [5], який також виділяє три групи, але вони мають специфічні особливості (табл. 1).

Найбільш розповсюдженими джерелами формування фінансових ресурсів підприємства є: власний капітал підприємства; довгостроковий фінансовий кредит; короткостроковий фінансовий кредит; товарний (комерційний) кредит; кредиторська заборгованість підприємства та інші джерела фінансування. Як правило, поточні потреби підприємства покриваються в першу чергу власним капіталом, потім кредиторською заборгованістю та короткостроковим кредитом.

Таблиця 1

Склад фінансових ресурсів малих підприємств*

Доходи та надходження, які утворюються за рахунок власних та прирівняних коштів	Кошти, які мобілізуються на фінансовому ринку	Надходження коштів від фінансово-банківської системи у порядку перерозподілу
• прибуток від основної діяльності; • прибуток від виконаних науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (НДДКР) • інші цільові доходи; • прибуток від фінансових операцій; • прибуток від будівельно-монтажних робіт, які виконуються господарським способом; • інші види доходів; • амортизаційні відрахування; • виручка від майна, що вибуло; • непоточні пасиви; • цільові надходження (плата за утримання дітей тощо); • мобілізація внутрішніх ресурсів у будівництві; • пайові та інші внески членів трудового колективу; • інші види надходжень.	• продаж власних акцій, облігацій та інших видів цінних паперів, а також кредитні інвестиції.	• фінансові ресурси, що формуються на пайових засадах; • страхове відшкодування ризиків; • фінансові ресурси, що надійшли від концернів, асоціацій тощо; • дивіденди та проценти за цінні папери інших емітентів; • бюджетні субсидії, • інші види ресурсів.

** Складено за матеріалами [5]*

Нині для малих підприємств України прибуток не є пріоритетним джерелом фінансування, оскільки значна їх кількість є збитковими. Собівартість більшості вітчизняних виробництв є високою, що унеможливлює отримання прибутків.

Офіційна статистика [6] свідчить, що за результатами 2016 року в Україні функціонувало 291154 малих підприємств, з яких 73,3% були прибутковими та отримали прибуток 107312,5 млн. грн. Інша частина малих підприємств виявились збитковими та їх збиток перевищив прибуток малого бізнесу і досяг 131463,9 млн. грн. Таким чином, фінансовий результат (сальдо) малих підприємств склав збиток у розмірі 24151,4 млн. грн.

Отже, малі підприємства практично не мають можливості перетворювати прибуток в додатковий капітал з метою фінансування своєї поточної діяльності.

В Україні фінансування малих підприємств за допомогою випуску акцій є поодиноким явищем. Це пов'язано з тим, що акціонерне товариство як організаційно-правова форма є типовою не для малих, а для великих підприємств. Відповідно до офіційної інформації [6], в структурі пасивів балансу малих підприємств власний капітал займав лише 18%, довгострокові зобов'язання та забезпечення займали 19,6%, поточні зобов`язання та забезпечення займали 62,4%. Таким чином, важливе значення в сучасних умовах господарювання малих підприємств відіграють зовнішні джерела фінансування.

Позикові фінансові ресурси формуються за участі комерційних банків, небанківських фінансових установ (страхові компанії, довірчі товариства, інвестиційні фонди, інвестиційні компанії, пенсійні фонди), приватних фірм, урядових і регіональних програми та ін.

В той же час можна відзначити відносно активну участь у фінансовій підтримці вітчизняного малого бізнесу міжнародних фінансових організацій, зокрема ЄБРР, МФК, НЕФКО, KfW. Такі інструменти як лізинг, факторинг, форфейтинг, поширені, як правило, у світовій практиці фінансування малого бізнесу, нашими підприємствами не використовуються або використовують обмежено. Держава на сьогодні хоч і приймає участь у підтримці розвитку малого підприємництва, але заходи поки не носять комплексного і системного характеру. В результаті інфраструктура фінансового розвитку малих підприємств формується вкрай повільно [7].

Недосконаліть системи формування фінансових ресурсів малих підприємств також підтверджується спеціальними дослідженнями. Так, результати опитування [8] показують, що найважливішими проблемами

розвитку малого бізнесу в Україні є високі нарахування на ФОП (89% опитаних), процедура податкового адміністрування (79%), види і ставки податку (65%), неналежне виконання законодавства державними і місцевими органами влади (50%), корупція (49%).

В той же час негативний вплив на діяльність малих підприємств має недостатній доступ до кредитних ресурсів. Останні дослідження USAID показали, що попит малих підприємств на кредитні кошти протягом 2017 року продовжує зростати. Анонсоване зменшення кредитних ставок для малого бізнесу реалізовано лише окремими банками і не вважається стабільним. Частка МСП, які називали високі процентні ставки серед основних перешкод для користування кредитними послугами банків, перевищує 60%. Процентні ставки банків можуть зрости після нещодавнього підвищення облікової ставки НБУ з 12,5% річних до 13,5% річних [9].

За таких умов банки висувають перед будь-яким підприємством певні вимоги при наданні кредиту. Найчастіше банки вимагають гарантій у формі застави під кредит. Беззаставні кредити пропонує вкрай мало банків, як правило, деякі банки надають лише овердрафт без застави. Оформляючи кредит представникам малого бізнесу, банк може затребувати додаткову відповідальність за надання кредиту від власників бізнесу: фінансове поручительство власників за кредитом, тобто можливість власними коштами та майном розрахуватися за борги підприємства.

Але в цілому, про пом'якшення умов для кредитування повідомили 14% малих підприємств, що було одним із найвищих показників за останні кілька років [9].

Важливим джерелом формування фінансових ресурсів (а в деяких випадках навіть єдиним) для суб'єктів малого підприємництва є кредиторська заборгованість. При цьому в структурі залучених грошових

коштів важливою складовою є кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги. Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги в структурі поточної кредиторської заборгованості малих підприємств склала 77,28% [10].

Склад і структура фінансових ресурсів малого підприємства постійно змінюється під впливом різноманітних факторів. Основою успішного функціонування малого підприємства є збалансованість його фінансових ресурсів, збільшення власного капіталу (рис. 1).

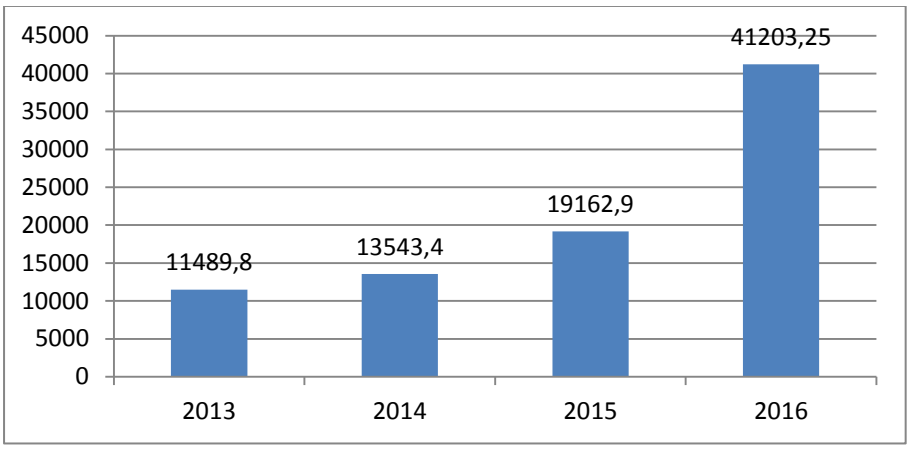

Рис. 1. Динаміка середньорічної вартості власного капіталу ТОВ «Інж-Стандарт» за 2013-2016 рр.

Власний капітал ТОВ «Інж-Стандарт» має тенденцію до зростання, що свідчить про здатність підприємства формувати і ефективно розподіляти прибуток, уміння підтримувати фінансову рівновагу за рахунок внутрішніх джерел. За період 2013-2016 рр. вартість власного капіталу зросла майже 2,5 рази та становила у 2016 році 41203,25 тис. грн., а його частка у пасивах коливається від 71% до 84%.

Оцінку якості управління фінансовими ресурсами підприємства доцільно проводити за критеріями стійкості, платоспроможності та ділової активності, які розглядаються через показники структури капіталу, ліквідності та оборотності, що дає можливість кількісно оцінити вплив

якості управління фінансовими ресурсами на рівень рентабельності та динаміку розвитку підприємства [1, 11].

Таблиця 2

Відносні показники фінансової стійкості ТОВ «Інж-Стандарт»

Показник	Рік				Абсолютне відхилення				Норматив
	2013	2014	2015	2016	2014-2013	2015-2014	2016-2015	2016-2013	
Коефіцієнт автономії	0,74	0,84	0,71	0,76	0,10	-0,07	0,05	0,02	0,5
Коефіцієнт маневреності власного оборотного капіталу (Кман)	-1,22	-0,85	-0,07	0,001	0,37	0,78	0,07	1,22	0,3-0,5
Коефіцієнт маневреності робочого капіталу (Кмрк)	0,53	0,44	0,52	0,59	-0,09	0,08	0,07	0,06	> 0,5
Коефіцієнт забезпечення матеріальних запасів власними джерелами (Кмз)	-0,01	-0,06	-0,22	0,002	-0,05	-0,17	0,23	0,01	0,5-0,8
Коефіцієнт покриття запасів робочим капіталом (Кпз)	3,49	4,77	2,95	3,33	1,29	-1,83	0,39	-0,15	> 0,2
Коефіцієнт забезпечення оборотних активів робочим капіталом (Кзрк)	0,95	0,95	0,90	0,80	0,00	-0,05	-0,10	-0,15	Збільшення

ТОВ «Інж-Стандарт» має нестійкий фінансовий стан, що характеризується порушенням платоспроможності. Але у підприємства зберігається можливість відновлення рівноваги за рахунок поповнення власних оборотних коштів.

Таблиця 3

Коефіцієнти ліквідності ТОВ «Інж-Стандарт»

Показник	Норматив	2013 рік	2014 рік	2015 рік	2016 рік	Абсолютне відхилення			
						2014-2013	2015-2014	2016-2015	2016-2013
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,2 –0,35	0,05	0,06	0,12	0,19	0,01	0,06	0,07	0,14
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,8-1	0,64	1,16	0,85	0,97	0,52	-0,31	0,12	0,33
Коефіцієнт поточної ліквідності	1,5 – 2	1,35	2,45	1,34	2,31	1,1	-1,11	0,97	0,96

Представлені дані свідчать про неплатоспроможність підприємства. Підприємство не має достатньої кількості високоліквідних активів для виконання термінових фінансових зобов'язань.

Таблиця 4

Показники рентабельності ТОВ «Інж-Стандарт», %

Показник	2013	2014	2015	2016	Відхилення			
					2014 від 2013	2015 від 2014	2016 від 2015	2016 від 2013
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Рентабельність активів	0,21	0,11	0,15	0,08	-0,1	0,4	-0,07	-0,13
Рентабельність власного капіталу	0,27	0,15	0,19	0,1	-0,12	0,4	-0,09	-0,17
Рентабельність діяльності	0,14	0,15	0,13	0,07	0,1	-0,2	-0,06	-0,07
Рентабельність продукції	0,23	0,21	0,18	0,1	-0,2	-0,3	-0,08	-0,13
Рентабельність основних засобів	0,64	0,19	0,35	0,16	-0,45	0,16	-0,19	-0,48

Показники свідчать про прибутковий стан підприємства, але фінансові результати погіршуються, що відповідає загальному сучасному стану малого бізнесу в Україні.

Висновки. Якість формування та використання фінансових ресурсів залежить від багатьох внутрішніх і зовнішніх факторів. Велика кількість різноманітних підходів щодо визначення ефективності використання фінансових ресурсів потребує впровадження узагальненої системи критеріїв, яка б дозволила отримати достовірну об'єктивну оцінку ефективності управління фінансовими ресурсами малих підприємств.

Література

1. Козачок І. А. Формування та управління ефективним використанням фінансових ресурсів підприємства / І.А. Козачок // Гуманітарний вісник ЗДІА. – 2011. – № 47. – С. 277-283.
2. Бирман А. М. Очерки теории советских финансов: в 3-х вып. Вып. 1 / А.М. Бирман. – М., 1968. – 182 с.
3. Коробов М. Я., Орлов П. І., Петрова К. Я. Фінансова діяльність підприємства: навч.підручник. – 2 ге вид. перероб. – К.: Либідь, 2002. – 384 с.
4. Морозенко І. В. Сутність фінансових ресурсів малих підприємств [Електронний ресурс] / І. В. Морозенко / Інноваційна економіка. – Режим доступу: http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/eko/11may2015/44.pdf.
5. Варналій З. С. Мале підприємництво: основи теорії і практики: [підручник]. / З. С. Варналій. – 4-те вид., стер. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2008. – 302 с.
6. Офіційний сайт Державної служби статистики. – Режим доступу: http://ukrstat.gov.ua.
7. Ломачинська І. А. Формування джерел фінансового забезпечення розвитку суб'єктів малого підприємництва // І. А. Ломачинська / Вісник ОНУ імені І.І, Мечникова. – 2012. – Т. 17. Вип.3-4. – С. 37-43.

8. Зелена книга малого бізнесу України – 2012 / Д. В. Ляпін, В. І. Дубровський, О. М. Піщуліна, О. П. Продан. – К. : Інститут власності і свободи, 2012. – 124 с.
9. Квартальний моніторинг перешкод у розвитку МСП. Випуск № 7 від 31 жовтня 2017 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.slideshare.net/IER_Kyiv/7-81515344.
10. Севрук Є.М., Дрига С. Г. Джерела фінансування оборотних активів на малих підприємствах України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/09/179.pdf.
11. Коваленко Д. І. Методичні підходи щодо оцінки можливих фінансових ресурсів як джерело підвищення ефективності діяльності промислового підприємства / Д. І. Коваленко, Т. Е. Белялов // Формування ринкових відносин. – 2011. – № 7(122). – С. 82-88.